

nagyon értékes monotonitás. Ha nem félnék veled szemben az olvasó önzésével fejezni ki magamat, azt mondanám, hogy a szakolcai magány neked semmi esetre sem ártott” — válaszolja Juhász panaszkodó levelére. Egészen a húszas évek közepéig: emelkedő költő; fénykora épp a forradalmak leverését követő fél évtized.

Juhász Gyula vidékisége a magyar líra alig fölbecsülhető értéke. A vidékiség irodalmunk hagyományos témája, melyet a XIX. század második felében a konzervatív költészet sajátít ki és használ el. A *Nyugat* forradalma szembefordul az epigon provincializmus közönségességével. E vonatkozásban Ady híres sorait idézhetjük: „Gémeskút, malom alja, fokos, / Sivata, lárma, durva kezek, / Vad csókok, bambák, álom-bakók, / A Tisza-parton mit keresek?” Juhász Gyuláé az érdem, hogy a tárgykört visszaperli a maradiságtól, korszerű tartalmakkal telíti. Azon kevesek közé tartozik, akik a XX. században is képesek modern szemléletű vidéki költészetet teremteni. Köztük is a legjelentősebb: klasszikus formátumú. Vidékiségével föllazítja a századelő nyugatos lírájának egyoldalú, belterjes urbanizmusát, előkészíti a népi mozgalom költészetét, elindítja pályáján József Attilát. (Gyanítható, hogy Sinka első kötetét ő ihleti, s például a nagy proletárköltő vonatmotívuma tőle ered.) Juhász Gyula nem úgy vidéki alkotó, mint ahogyan az Szabó Dezső. Ellenáll a falusi idill és paraszti őserő városellenes és áldradikális mítoszának, a Bőjthe Jánosok vállalkozását tévesztett útkeresésnek minősíti. Munkásságának irodalomtörténeti jelentősége, hogy megtisztítja a vidékiség fogalmát az urbánus előítéletektől épp úgy, mint a parasztmítosz retrográd ideológiájától, s ezzel folytonosságot teremtőn tölti ki az űrt Ady Endre életműve, valamint József Attila és Illyés Gyula plebejus lírája között. Ő is a „peremvidék”, a kelet-európai magyar periféria poétája.

TÓTH BÉLA

Juhar Gyalu

Húszig menő álnevet használt. Talán nem bújócskás kedvében, hogy szép nevű fák mögé húzódvá kerestesse magát. Volt Jávor, Juhar, Jegenye és Gyalu. Oka erre annyi, hogy szaporább termésű esztendeiben egy-egy napra több írással ne szégyenítse a szerkesztőtársakat. Hogy mindent Juhász Gyula ír.

Bármelyik világhírű költő számomra csak pusztán név, lexikonokból előhalászott adatokkal díszített, ha nem szól hozzám. Aki szól, rezonanciát kelt bennem, azzal együtt zengek. Akkor is, ha alszom, ha házam fagszívta kéményének tégláját cementezem. Hány ilyen költő lehet? Öt-e vagy hat? De több kettőnél! Velem vannak minden mozdulatomban, mert tudom őket. Istápolnak elesettségemben, hiszen előttem járnak korban, életpaszlatban, időben, bölcsességben. Figyelek rájuk. Ők csak annyiban rám, amennyiben minden emberre, akik befogadták őket. Hogy a befogadás mi? Nem több, mint egy dallamfoszlányt elkapni, szépnak, magamnak valónak találni, s annak a szálnak vezetésével eltörekedni az egész melódia birtokbavételéhez. Ennyi. Nem hagy békén. Én sem őt. Mindent tudni akarok róla. Mikor írta, jó kedvében-e, mi váltotta ki, mikor mozgott gonosz hangulatok között, s azt mi muszájította rá. Amikor azt hiszem, mindent tudok róla, tőle, mindennapos, nélkülözhetetlen valamimmé vált. Szól hozzám, vigasztal, ha kell, biztat, mutat járható utat, főltsüti napom sötét éjszakában, hiszen látom őt, érzem, tudom, hogy van. Le a misztikumok náthás ködeivel!

Juhász Gyula is így él bennem, körülöttem, körülöttünk! Sokunknak él, s talán még sokáig. Úgy tűnik, ők már kimondtak mindent. Nem ismételtetni akarja az ember, hanem bizonyosságokat további lépteinek hitelességehez. Jó irányba megyek, nem vezetek félre senkit, magamat sem? Tudták a telet. Petőfi. Tudta a pusztát, s én vele tudom. Otthon érzem magam hites szava nyomában, s biztatást érzek, a valóság talaján állok. Így az enyém minden rezzene-
tében Juhász Gyula. Velem van. Elhiszem neki, hogy tudta a saját világát.

Most, hogy örökké nyíló virágokból újrafonjuk századik évében emlékezete koszorúját, hogyan éreznék magam is indítékot csak egy szerény szirmocskát beletűzni egy egész országot által fűzött koszorújába.

Óriási ünnepi virággirland, mégis alig tudok ujhegynyi helyet szorítani. Már mindent földerítettek róla. Arca bibircsókjainak színváltozatait olyan aprólékos hitelességgel hozzák a halála után megjelent visszaemlékezések, a hiteles tanúk, a kortársak, a munkatársak, hogy ahhoz már hozzátenni hogy is tudhatna a késői báméskodó. Cipője fényét, világító mandzsettái villogását, kocsmázásait, iszogatásait, nevetését, meghibásodott, rozoga fogait, szőrök közé bűvő vékony szájszélének örömtől való remegését, tétova bánatát, agyonkefált fekete kabátjait ismerem. Tanári megnyilvánulásait olyan érzékletesen adják elő egykori tanítványai, mintha magam is hallgattam volna szkolcái alsós koromban vagy máramarosszigeti gimnazistaként. Látom a makói gimnázium katedrójának támaszkodva.

Nincs egy homályba vesző női név, egy sor vers, egy félmondatnyi levélbeli utalás, amit föl ne fejtettek volna lába nyomának hites kutatói. A forradalmakban való nekibátorodásait, a szebbik nem előtti meghunyászkodásait, győzelmeit, vereségeit dátum szerinti pontossággal fölleltárazzák az értő, gondos kutatók.

Az emlékezés koszorújának tömött élő virágai közé hogy is tehetnék le egy szirmot még, ami egy árnyalattal is dúsíthatná a róla kialakult képet.

A mai krimik hőssé avatott mesterfelügyelői is elpirulhatnának akkora bizonyító apparátus láttán, amit a szorgos irodalomtörténészek kitergetnek a költő életéről. Tudunk minden időben tett minden lépéséről, botlásairól. Hátborzongató boncolás.

S az életében megjelent tíz könyve is megannyi kitérő, mert miből is állna az igazi költészet, ha nem magából az élő elevelességgel lüktető költőből. És kortárs barátai, akik aggódó figyelemmel kísérték rezzeneteit, szintén hites hírhozóik a történeteknek. Magyar László, Vér György, Úr György, Babits, Kosztolányi, mint testvérüket ügyelték a költőt. Tudták hogy-létéről a világot. És mégis mennyi titok marad fölfedezetlenül, homályban. Pedig még a halálos ellenségeinek vádjai is igazsága argumentumai. Hogy rendületlen naiv hittel állt a forradalom mellett, s nemcsak hogy nem tagadta, de írásban is többször nyilatkozott, mint ártatlan gyerek, aki tán nem is tudja mit beszél. A bíróság elé vonszolják, s tőretlenül vállalja a vádat, de úgy, hogy ő kerül ki, védőügyvéd nélkül, győztesen. Naivul bátor fölhorgadásában nem tudja, nem akarja tudni, hogy az ő nevére is megcímezték már a puskacsőben ülő golyót, ahogy Heller Ödönnek, Mórának. Mi védte őszinte hitén túl? A közvélemény pókhálóerősségű szimpátiája? Magányosan és nyíltan köszált a legvadabb Léderrer Gusztáv napokban is városszerte.

Titka? A hálás utókor a laptengerek áradmányaiból hajózza ki tíz kötet számra elsüllyedt írásait, amelyiknek mindegyike eleven árammal lüktető élő híradás a korról, életéről, ismeretéről.

Írásai áradmányaiból úgy lépnek elő elevenen a világ bármely csücskében élő költők, festők, filozófusok, ahogy tanár korában léptek tábla elé tanítványai Máramarosszigeten, Szkolcán, Nagyváradon, Makón. A kortárs nagy szellemei annyira a keze ügyében éltek, mint az elmúlt korok akárcikerei. Csak pad elé szólította őket, azok vallottak. Marx úgy mint Gorkij, Lenin mint Nietzsche.

Titka? Ha csak olvasmányai alapján tartotta volna kezét a világ szellemi életének útjén, ahhoz is mennyi időre, energiára lett volna szüksége. De neki írnia is kellett. Sokat. Mindennap! Mindennap talpon állt benne az irodalmi táltos? Bizonyosan. S azt gondozni kellett.

Istállózni, takarmányozni. Az irodalmi tártos nem traktor. Az eszik, iszik akkor is, ha nem hajtják. A traktor áll, ha leszáll róla a gépész! 38 alkotó évet élt. Ebből betegeskedett több mint 4 évet, elmulatozott háromat, eldarvadozott kettőt, elsétálgatott, tápézott, s a paraszti tisztaságban feredőzött másik kettőt, lányok után juharzott még vagy összesen kettőt. Maradt termékeny 25 éve, ami alatt 1373 verset, fordítást rajzolt, vallomása szerint megírt 5000 újságcikket.

Micsoda erők éltették kicsi kezebeli ceruzáját? Ezt a csudálni való titkot még nem fődtek föl irodalmi detektívei. Mitől rügyezett, virágzott és termett a lajbízsebben hordott kicsi ceruzája. Mi hajtotta? A halálunkig tartó vonzalmon túl azt kellene nekünk tudnunk, mai ceruzaforgatóknak, hogy mi volt Juhar szellemi hajtóereje. Mit evett, ivott? Lehetett valami különös ételelixír a keze ügyében? Valamiféle irodalmi nektáron élt? Vagy füstölt szalonnán, vöröshagymán, vörös boron? Nem tudunk kedvenc ételeiről. A 24 filléres reggelikről szól némi tudósító. De ő maga, mint például Krúdy tette, nem szól az evés örömeiről. Igaz, az ivásról sem sokat jávorkodik. Nem csinálhatott nagy ügyet a kulináris gyönyörökből. Rozzant, vékony dongájú alkatnak ismerjük. Egy lesipuskás fényképész a Kultúrpalota előtt, a gömbakácák között, örökítette meg az ártatlan költőt, amint szánalmasan rogyant inakkal araszol úgy ötvenéves korában, mint gorilla őszünk a fantáziaképeken, amikor éppen fölemelkedőben, a földtől elszakadtában, mozdul. Ötvenéves korában akkora láthatatlan szellemi putony nyomhatja, hogy már nem tud egyenesen járni!

A szomorúság káposztanyomó kövei öt ember teherviselését próbára tették volna, ő játékosan élt, írt. Játékból, egy biztató szóra, akármi zajban, zűrzavarban képes volt írni. Vezércikket, verset, színházi kritikát, filozófiai fejtegetést. Mint nagy példaképe: Ady. Mutatványos produkciókat csináltak belőle. Cigány húzta a fülükbe a ropogós gyorscsárdásokat, s ők közben nekrológot írtak. A lélek hajtóerőiről nem hoz hírt az irodalmi detektívek nyomozati anyaga. Hogy hány felé tudott figyelni egyidejűleg.

Külföldre egyszer szabadult ki életében. Ebben a pirinyó világban építette föl nagyvilágát. Ismerte is körül köre minden tégláját, illatát, keménységét, s igaz információkkal szolgált rólok. Ezért is örök rokonszenv övezi, míg magyarul olvas e táj.

Mindenki szeme láttára élte szegény, tiszta életét, ahogy a közhiedelem alakította kép valomásoz róla. Pedig nagy igényei az ég alját nyalták. Fogadta, szívta, csalta magába a nagyvilágot. A tisztaságot tán Tápén találta, hisz hányszor kereste a fehér falú házak között. Nem csalódhatott bennük. Százszor odabotorkált, ha a város szemetében már fullákkolt. Anyagi eszközök nem vitték előre, nem adtak neki különleges erőt. Az első Baumgarten-díj tanári fizetésének 10 évi összegét jelentette egy summában. Nem vett rajta nyaralót, pirinyó tuszkulánumot. Nem vett aranygömbben végződő sétapálcát, nem indult világkörűli útra. Notesz, ceruzavég a zsebében, mint mindig. Nem volt egy állandó íróasztala. Csontos térde kalácsán többször írhatott, mint kocsmasztalon vagy a Tisza-part könyöklőjén.

Egy Horváth Ferenc nevezetű, tiszteletre méltó kultúrfinánc, hosszú, nyugodt nyugdíjas éveiben szeretett a könyvtárban elidőzni. Eleven városismerete újdonság számba ment előttünk, szavait ittuk, mind hiteles dokumentumnak minősült az olvasott ismereteinkhez. Egyszer kifulladtunk az odafigyelésben. Megharagudott. Igényes volt a publikumára.

Vette a kabátját, s sértődött elvonultában odadörmögte nekünk, hogy pedig tud ám ő Juhász Gyuláról is olyanokat, amiket maga megért vele. No, tépjük le róla a kabátot, elő a históriával!

— A két háború között a fináncok hadat üzentek az alsótanyai zugpálinkafőzőknek. Több szakasz egyenruhás megszállta Átokházát, Királyhalmát, s hajszolták estétől hajnalig a pálinkagyáratok étlen-szomjan, ötfalunyi határban. Éjfél után kialakult a kíváncsi, ha ennek a háborúnak vége, egyenest bekötünk Onozó Poldihoz füstölt fülefarkás bablevesre, jó homoki fehér borra, s megbékülünk a világgal.

Úgy is lett. Eszik a fináncság a Tisza-parti csárda kelő napban fürdő ivójában, belép Juhász Gyula, leül, Poldiné melléje penderül. Kicsi zavart sugdolózás. A kocsmárosné széttárja

karjait, felénk les. Fölismertem messziről is a disputát. Juhász Gyulának nem volt cigarettája. Italos ember hogy is kortyolhatja cigarettá nélkül. Az fél gyönyörűség vagy egész keserűség. Poldiné pedig a fináncok jelenlétében nem merete cigarettával ellátni, mert abban a világban kocsmáros nem árulhatott füstölni valót. Megyek a költő asztalához, egész csomag Princesassal kínálok. Elfogadta, s zavartan hozta magával a fél liter borát, odakéredzkedett az asztalunkhoz. Mindannyiunknak rendelt, ült közöttünk szótlanul. Bennünk a bor dolgozni kezdett, fiatalok voltunk, nótások. Délig ott kurjongattunk. Egy szava nem volt, ahogy egy cigarettája sem. Nagy költő volt, de mi az egy finánc élvezetökhöz képest!

Más hírközlővel, hites szavával is összehozott szerencsés sorsom. Kanyó Pálnak hívták az illetőt, dalos kedvű, muzsikaértő, tanult embernek ismertem, aki dohánytözsdei tisztviselő-ségből került nyugdíjba. Derűs napjait, hónapjait a könyvtárban szerette mulatni. Egyszer kiforogta a szó, hogy ő lakott Juhász Gyulával egy házban, a Fodor utcában. Száz szerető, szimpatizáló legenda Kanyó Pál nyomán. Ezekből egy.

Híre szaladt az újságok révén, hogy hosszú évtizedek után Felhő Rózsi vendégjátéka következik a színházban. Juhásznak a sok más színész mellett szívbeli ügye volt s maradt Rózsi. Játszott annak idején az Atalantában, s bohókás kivolta szórakoztatta a világot jelentő deszkákon túl a város közönségét, izgatta a férfiúi szíveket. Gyula bátyánk az örök hódoló között. Ő a színházi uborkaszegzonban is módot talált rá, hogy írjon Rózsiról, amikor egy levél sem zörrent a nagy nyári pállottságban. Felhő művész is szívesen vette, ha foglalkoznak vele. Az aradi autógyárban készült óriási személyautójával fölhajtott a járdákra, a piacok közé, hatméteres muszliná, mint a felhő úszott utána Szeged utcáin, ha megindult tanknyi nagyságú kocsijával. A város élvezte a játékot. A rendőrség bírságolta, a lapok közölték hírét. Hanem amikor már az autós mutatványból is kiuborkásodott a világ, Juhász Gyula alkalmat talált Rózsi népszerűsítésére. Egyszer egy nagybetűs cím: Felhő Rózsi nyolc napon túl gyógyuló sebesülést szenvedett.

— A bíróság előtti konflisstandon egy eléhezett ló beleharapott a művész karjába, s a sebesülést ez okozta. A tárgyaláson a koplalós kocsis azzal mentegetőzött, hogy a művész széna illatú kölnit használt, s az éhes gebe ezért harapott rá. Igazságmagja talán annyi lehetett, hogy volt konflisstand, s a színész széna illatú kölnit használt. A ló, lehet, még csak nem is köhintett a primadonna felé. De azért ez nem hazugság, hanem költészet!

Akár emez.

Felhő Rózsi vendégjátékát hirdetik a lapok. A költő olyan nyomorult anyagi helyzetben leledzik, hogy a jegy árát csak két székéből és egy csikólábú asztalából tudja fedezni. A házban lakó zsbárus lefizeti a kívánt összeget, s számalomból egy ötvenkilós cukros ládát visz föl a költő lakásába. Mellé kerül két gyalogsámli. Kész az ülőalkalmatosság. A költő az első sorból ünnepli a rég látott Rózsit, óriási virágcsokrot dob a lába elé. Vacsorára invitálja.

Ami megint csak annyira igaz, hogy az már kész költészet, s netáni ezer titkainak nyitja.

A szegény költő attól volt szegény, hogy óriás vagyonát ránk, késői híveire hagyta. Nagy kincs. Lengő lángú örökmécses, amely körülámpáz bennünket.